Pessinus Kazı Çalışmalarına Başlarken: Problemler, Çözüm Önerileri ve Gelecek Çalışmaların Vizyonu

At the Start of the Pessinus Excavations: Problems, Proposed Solutions, and the Vision for Future Work

Adem YURTSEVER*

Abstract

This study proposes a renewed framework for archaeological investigations in Pessinus, an ancient religious and commercial hub located in Phrygia, modern-day Ballıhisar, Sivrihisar, Eskişehir, Türkiye. Emphasizing the importance of clear mission and vision statements, it examines the city's historical and geographical significance, urban and religious architecture, and the outcomes of prior excavations. Pessinus, associated with the Kybele cult and later the Imperial Cult Temple, gained prominence under Pergamon and Roman rule. Early excavations conducted by Ghent University (1967-1974, 1986-2008) and Melbourne University (2009-2014) revealed key structures and advanced the understanding of the city through geophysical surveys and digital modeling. The research aims to preserve and document Pessinus's heritage using interdisciplinary methods, with the goal of establishing it as a globally recognized archaeological and cultural site. Additionally, a new phase of archaeological research and excavations at Pessinus will officially commence in 2025, aiming to expand upon previous findings through interdisciplinary and technologically advanced methods. Strategies encompass long-term excavation plans, educational programs, and sustainable preservation efforts. The vision is to develop Pessinus into an academic and tourism hub by employing geophysical surveys, digital modeling, and international collaborations. These long-term excavation strategies and educational programs will contribute to the significant ancient city's sustainable preservation and promotion.

* Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji ABD, Eskişehir, Türkiye, ayurtsever@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6727-9873

Giriş

Pessinus, antik Phrygia Bölgesi'nde, Sakarya Nehri'nin güney yakasında, Eskişehir'in Sivrihisar ilçesine bağlı Ballıhisar köyü sınırları içinde yer almaktadır[1] (Resim 1). Kent, Dindymos Dağı'nın eteklerindeki stratejik konumu sayesinde antik dünyanın hem dini hem de ticari merkezlerinden biri hâline gelmiştir[2]. Tarihsel kaynaklarda çoğunlukla Kybele kültü ile bir tutulan Pessinus, Pergamon Kralları tarafından geliştirilen tapınak yapısı ve ticari yollarıyla da dikkat çekmiştir[3]. Strabon'un metinlerinde kentin Kybele Tapınağı olarak düşünülen ancak gerçekte İmparator Kült Tapınağı ile anıldığı ve bu tapınağın dini önemi nedeniyle çok sayıda ziyaretçiyi kendine çektiği belirtilir. Hellenistik Dönemde kentin Kybele'ye adanmış kutsal taşının (*baetylos*) Roma'ya taşınması, kentin dini önemini artırmış ve siyasi anlamda da dikkat çekici hale getirmiştir[4]. Bu tarihten sonra sırasıyla Augustus, Hadrianus ve Severuslar Dönemi'nde şehircilik ve buna bağlı yapı faaliyetleri gelişmiş[5], eklektik bir özellik gösteren şehirciliğinde yeni yapılar veya var olan yapılara yeni eklemeler ile kentin gelişimi devam etmiştir.

Antik dönemde dini ve ticari bir merkez olan Pessinus, Sakarya Nehri boyunca ticaret yollarına yakınlığıyla stratejik bir konumda yer almış, Kybele Tapınağı olarak düşünülen ancak gerçekte İmparator Kült Tapınağı[6] gibi yapılarıyla ziyaretçi ve hac merkezlerinden biri olarak ön plana çıkmıştır. Öncesinde Pergamon, sonrasında Roma tarafından desteklenen mimari

[1] Lambrechts 1967, 113; Devreker et al.1984, 13; Claerhout ve Devreker 2008, 12-13; Tsetskhladze 2009, 703; Verlinde 2010, 111; Tsetskhladze 2013, 41; Roller 2018, 78; Young 2018, 380; Maranzana 2024, 623-624.

[2] Coşkun 2016, 53 vd.; Coşkun 2019, 607 vd.; İznik 2023, 236 vd.

[3] Strabon XII, 5.3.

[4] Livius, 29.10.4-29.11.8; 14.5-14; Claerhout ve Devreker 2008, 30-31; Roller 1999, 256.

[5] Bkz., Claerhout ve Devreker 2008.

[6] İmparator Kült Tapınağı ile ilgili son çalışmalar, bunların sonuçları ve yorumları için bkz., Pensabene 2004, 83-137; Verlinde 2015a-b.

faaliyetler[7], kentin hem dinî hem de siyasi önemini artırırken, sosyal ve ekonomik olarak da gelişmesinde büyük bir etki yaratmıştır. Bu çalışma, Pessinus kazılarına yeniden ve farklı bir ekol başkanlığında başlarken, kentin tarihsel ve coğrafi önemi ışığında misyon ve vizyon oluşturmanın kritik rolüne odaklanmaktadır. Bu çalışmanın misyonu, Pessinus'un tarihi ve kültürel mirasını korumak ve yaygın bir şekilde erişilebilir hâle getirmekken, vizyon bu antik kenti hem bilimsel hem de turistik anlamda öne çıkaracak, uzun vadeli bir araştırma ve koruma planının uygulanmasıdır.

Resim 1.

Bilim insanlarının tarihe katkıda bulunma görevi, önemli bir misyon olarak görülmelidir ve bu amacın çalışmanın başından itibaren belirlenmesi gereklidir. Önceden saptanan misyon ve vizyon, müteakip araştırmaların motivasyonunu oluşturmaktadır. Bu motivasyon doğrultusunda, gelecekte ulaşılması hedeflenen amaçların ne ölçüde gerçekleştirildiği ve hangi alanlarda başarı sağlanıp sağlanamadığı gibi sorular, daha sonraki değerlendirmelerde irdelenebilir. Bu bağlamda, ilerleyen süreçte bu çalışmaya atıf yapılarak, hedeflerin hangi oranda gerçekleştiğine dair sonuçların paylaşılması planlanmaktadır. Bu çalışma,

[7] Genel olarak bkz., Claerhout ve Devreker 2008. Pessinus'ta yürütülen tüm kazı çalışmaları ve bunların genel değerlendirmeleri için bkz., Krsmanovic 2018.

ilerideki bilimsel analizler için temel bir referans noktası oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır.

Pessinus'taki Arkeolojik Kazılar

1. Pessinus'taki İlk Bilimsel Arkeolojik Kazılar ve İlk Bulgular (1967-1974)

Pessinus'taki ilk sistematik kazılar, 1967 yılında Ghent Üniversitesi tarafından P. Lambrechts liderliğinde başlatılmıştır[8]. Bu dönemdeki kazılar, özellikle ilk araştırmalarda Kybele Tapınağı[9] olarak adlandırılan İmparator Kült Tapınağı'nın (B Sektörü) çevresinde yoğunlaşmıştır. Lambrechts ve ekibi, tapınak alanında yaptıkları kazılarda tapınağın önemli bir bölümü ile A Sektörü olarak adlandırılan Doğu Nekropolü'nde bazı önemli mezar buluntularını açığa çıkarmıştır[10]. 1969 yılı kazılarında hayli ilginç sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırma başkanının Kybele Tapınağı olduğunu düşündüğü tapınak tamamıyla açığa çıkarılmış, tapınak çevresinde bir depo alanına ulaşılmış ve buradan büyük ölçülerde *pithos*lar belgelenmiştir. B Sektörü olarak isimlendirilen alanda, tapınağın hemen önündeki tiyatro alanını çevreleyen alanda çalışmalar yapılmıştır[11]. Dahası, kentin sütunlu caddesi (D Sektörü) üzerine de araştırmalar yapılmış ve kanal sistemi ile su baskınlarının engellenmesi için bir set oluşturulduğu tespit edilmiştir. Texier'in[12] metinlerinden yola çıkarak yapılan agora araştırmaları sonuç vermemiştir[13].

---

[8] Lambrechts 1967, 113; Claerhout ve Devreker 2008, 60-61; Krsmanovic 2018, 467-567.

[9] Pensabene bu tapınağı Roma'daki Palatin Tepesi'nde yer alan Kybele Tapınağı ile karşılaştırarak burasının bir sebastaion (İmparator Kült Tapınağı) olduğu iddiasını güçlü verilerle ortaya koymaktadır, ancak son araştırmalardan elde edilen bulgular burasının İmparator Kült Tapınağı olduğu düşüncesine daha yakın sonuçlar sunmuştur, bkz., Pensabene 2004, 135-137.

[10] Lambrechts 1967, 114-131; Lambrechts 1967, 113-131; Krsmanovic 2018, 468-471.

[11] Krsmanovic 2018, 471-484.

[12] Texier 1862, 473-781.

[13] Lambrechts 1969, 268-280; Lambrechts 1970, 133-139.

Pessinus araştırmalarında 1970-72 çalışmaları yine tapınak alanında gerçekleşmiş, bu kez tapınak önündeki H Sektörü olarak isimlendirilen alana doğru çalışmalar genişletilmiştir. Ayrıca, Kayakent (eski adıyla Holanta Köyü) civarında bir Roma Dönemi su tüneli tespit edilmiştir. Bununla birlikte, tapınağın Antik Çağ'daki görünümü üzerinde çalışmalar yapılmış, ilk kez bu yapının İmparator Kültüyle ilişkisi üzerine detaylı olarak değinilmiş, MS 20-25 yıllarında inşa edildiği belirtilmiştir. H Sektöründe ise tapınağın kuzey, doğu ve batı tarafında yer alan bir *stoa* keşfedilmiştir. Bu *stoa*nın İmparatorluk Dönemi'nde inşa edildiği ve 26,38 metre uzunluğunda olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, *stoa* alanında büyük bir yangın kalıntısına rastlanmış; bu yangının, MS 260-270 yılları arasında Germen istilaları sırasında gerçekleşmiş olabileceği öne sürülmüştür[14]. 1973 yılı raporunda tapınak alanının büyük bir bölümü açığa çıkarılmış, çalışmalar tapınak önündeki tiyatroya yönelik olarak gerçekleştirilmiştir[15]. Bu tarihten sonra kazılara bir süre ara verilmiştir.

Lambrechts'in ölümünden sonra kazılar bir süre duraklamış, ancak 1986'da J. Devreker'in liderliğinde yeniden başlamış ve 2008 yılına kadar devam etmiştir.

2. Ghent Üniversitesi Kazıları ve Ana Çalışma Alanları (1986-2008)

1986-2008 yılları arasında Pessinus antik kentinde gerçekleştirilen kazı çalışmalarında, önceki yıllardaki çalışmalardan farklı olarak, daha stratigrafik bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu dönemdeki çalışmalar, Prof. Dr. J. Devreker yönetiminde Ghent Üniversitesi tarafından yürütülmüştür. Bu çalışmalarda çalışılan sektörler ve önemli bulgular aşağıda belirtildiği şekilde özetlemek mümkündür[16].

---

[14] Lambrechts 1973a, 107-109; Lambrechts 1973b, 107-115; Lambrechts 1974, 81; Krsmanovic 2018, 491-495.

[15] Lambrechts 1973b, 301-312; Krsmanovic 2018, 484-490.

[16] Krsmanovic 2018, 467 vd.

• **Sektör B (Tapınak Alanı):** Bu alanda yapılan kazılar, oldukça iyi korunmuş bir tapınağın ortaya çıkarılmasını sağlamıştır. Ancak bu tapınak, beklendiği gibi Kybele'ye değil, İmparator Augustus Dönemi'ne (MS 14-37) tarihlendirilen ve İmparator kültüne adandığı düşünülen bir tapınaktır[17]. Sektör B'de tapınağın *temenos* duvarı, basamaklı alan (tiyatro) ve çeşitli diğer yapı kalıntıları ile önemli bazı küçük buluntular ortaya çıkarılmıştır. Bu alandaki stratigrafi oldukça karmaşıktır ve çıkarılan malzemenin büyük kısmı Hellenistik, Roma ve Erken Bizans dönemlerine aittir[18]. Az da olsa Demir Çağı'na ait seramik parçaları, Lydia üretimi bazı kaplar ele geçmiştir[19]. Ancak Lambrechts'in öncülüğündeki önceki kazı çalışmalarının stratigrafi gözetmeksizin yapılmış olduğu, bu nedenle de çalışmaların pek çok veri kaybına neden olduğu aktarılmaktadır[20].

• **Sektör D (Kanal Bölgesi):** Bu sektördeki kazılar, Devreker başkanlığında da devam etmiştir. Lambrechts'in "set sistemi", "kanal sistemi" ve "rıhtımlar" olarak adlandırdığı yapıların işlevleri ve çevreleriyle olan ilişkileri, bu dönemdeki çalışmalarla daha iyi anlaşılmıştır. Özel mülkiyet nedeniyle çalışmalar ilk dönemlerden itibaren kısıtlı alanlarda gerçekleşebilmiştir[21]. 2007 yılındaki çalışmalarda, kanalın kuzeydoğu yönünden Gallos Nehri'ne doğru uzanan ikincil bir yatağı kanalize etmek için inşa edilmiş olabileceği düşünülmüştür. Bu alandaki stratigrafi ve kronoloji çok iyi takip edilememiştir[22]. İleride yapılacak çalışmalar farklı sonuçlar ortaya koyabileceği gibi, tüm alanın kent planına işlenmesi Pessinus şehirciliğini daha iyi anlamamızı sağlayacaktır[23].

---

[17] Verlinde 2015a, 134-138; Maranzana 2024, 637-638.

[18] Verlinde 2010, 111-133; Verlinde 2015b, 1 vd.; Krsmanovic 2018, 471-484.

[19] Devreker ve Vermeulen 1995a, 76, 78, 80; Devreker ve Vermeulen 1995b, 115, 117-119; Devreker ve Vermeulen 1996, 85; Krsmanovic 2018, 472.

[20] Krsmanovic 2018, 472.

[21] Lambrechts 1969, 277.

[22] Krsmanovic 2018, 484-490.

[23] Cadde üzerine yorumlar ve değerlendirmeler için ayrıca bkz., Mayer 2018, 374-377

• **Sektör H (Kutsal Toplanma Alanı):** Bu meydanda bulunan Dor başlıkları, MÖ 2. yüzyılın ortalarına tarihlenmekte ve Pergamon stilinden etkilenmiş bir tasarıma sahiptir[24]. Bu sektörde yapılan ilk kazılarda MS 3. yüzyıla tarihlendirilen bir yangın tabakası tespit edilmiştir[25]. Devreker dönemi kazılarında da bir dizi yangın tabakası tespit edilmiştir, ancak bu tabakanın tarihlendirilmesi önceki kazılarda elde edilen tarihler ile uyuşmamış, MS 4-7. yüzyıl sonucu elde edilmiştir. Bu buluntu, Lambrechts'in öne sürdüğü MS 3. yüzyıldaki yangın teorisine karşıt bir görüş sunmaktadır[26]. Söz konusu yangın katmanlarının kentin tarih boyunca yaşadığı yıkım ve yeniden inşa süreçlerine dair ipuçları sunduğu açıktır. Ancak yangın katmanlarının tam olarak ne zaman ve hangi olaylar sonucunda oluştuğu konusunda bazı belirsizlikler bulunmaktadır[27]. Bununla birlikte, Sektör H'de bulunan sütunlu meydanın tam olarak ne zaman ve hangi amaçla inşa edildiği hâlâ net olarak bilinmemektedir. Meydanın Hellenistik Dönem'de kamusal bir alan mı yoksa elit bir kesime ait bir yaşam alanı mı olduğu konusu da tartışmalıdır. Sektör H'de bulunan Geç Antik Dönem yapıları hakkında detaylı bilgiler de henüz yayınlanmamıştır. Uzun soluklu arkeolojik kazılar bu alanın tarihleme sorununu çözmüş değildir.

• **Sektör I (Mezarlık Alanı):** Bu sektördeki kazılar, Hellenistik Dönem'den Geç Antik Çağ'a kadar uzanan bir mezarlığı ve bu mezarlığın üzerine inşa edilmiş bir Geç Antik Çağ yapısını ortaya çıkarmıştır. 1988 yılındaki kazılarda, mezarlık alanında 24 adet *inhumasyon* (gömme) ve 4 adet yakma mezarı bulunmuştur. Yakma mezarlarının en eskileri olan 67a numaralı mezarda, Hellenistik Dönem'e ait seramikler bulunmuştur. Aynı

[24] Yurtsever 2023, 102-105. Pensabene bu başlıkları MÖ 2. yüzyıl içinde değerlendirmektedir, bkz., Pensabene 2004, 110-112 fig. 17.
[25] Lambrechts 1974, 81.
[26] Devreker et al. 2010, 149-152.
[27] Krsmanovic 2018, 493-495.

kazılarda, 81 ve 95 numaralı mezarların soyulmadığı tespit edilmiştir. 95 numaralı mezarda, 20-25 yaşlarında bir kadın ve iki çocuğunun iskeletleri bulunmuştur. 1989 yılındaki kazılarda, mezarlık alanında 18 adet mezar keşfedilmiştir. Bu mezarların çoğu basit çukur mezar şeklindedir. Sadece iki mezarda kiremit kullanılmıştır[28].

• **Diğer Sektörler:** Devreker döneminde J, K, L, O, P ve Q sektörlerinde de kazılar yapılmıştır. 1995 yılında Sektör J'de, Roma Dönemi'ne ait bir evin kalıntıları ortaya çıkarılmıştır. Aynı yıl Sektör O'da yapılan sondajlarda, 5 ve 6. yüzyıllara tarihlenen güçlü Bizans duvarları bulunmuştur[29].

1986-2008 yılları arasındaki kazılar, Pessinus'un kentsel gelişimini, mimari özelliklerini, dinî yapılarını ve günlük yaşamını anlamamız açısından önemli bilgiler sağlamıştır. Bu dönemdeki çalışmalar, kentin farklı dönemlerine ait yapıları ve eserleri stratigrafik bir çerçeveye oturtarak, Pessinus'un tarihine daha kapsamlı bir bakış açısı sunmuştur.

3. Melbourne Üniversitesi Kazıları ve Yüzey Araştırmaları (2009-2014)

Melbourne Üniversitesi'nin Pessinus'taki arkeolojik çalışmaları 2009 yılında Gocha R. Tsetskhladze başkanlığında başlamıştır. Kazı çalışmalarına ilişkin veriler kazı raporlarına dair yayınlarda[30], makalelerde[31] ve Pessinus ile ilintili monografi çalışmalarının içerisindeki bölümlerde ele alınmıştır[32]. Bu çalışmalara göre elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

İlk sezon oldukça kısa sürmüş, ancak önemli sonuçlar elde edilmiştir. Bu dönemde öncelikle modern köyün su sisteminin

[28] Krsmanovic 2018, 495-500.
[29] Krsmanovic 2018, 500 vd.
[30] Tsetskhladze et al. 2011, 341-366; Tsetskhladze et al. 2012, 103-144; Tsetskhladze et al. 2013, 253-276; Tsetskhladze 2013, 41-79; Tsetskhladze et al. 2014, 73-122.
[31] Maranzana 2024, 623-644.
[32] Tsetskhladze et al. 2019a, 411-486; Tsetskhladze et al. 2019b, 1-22; Anderson et al. 2019, 131-170.

yenilenmesi sırasında Roma Dönemi'ne ait su dağıtım sisteminin bir bölümü belgelenmiş, özellikle dikdörtgen formlu bir kontrol havuzu/dağıtım noktası ve mermer bir kutsal su teknesi tespit edilmiştir. Aynı yıl Gallos Nehri yatağında yapılan kurtarma kazısında önemli bir yazıtlı arşitrav bloğu belgelenmiştir. 2009 sezonunda ayrıca üç alanda yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir: Roma tapınak kompleksinin güneyindeki Sektör R'de Hellenistik-Roma Dönemi seramikleri tespit edilmiş, Pessinus'un 7,5 km kuzeyindeki Tekören'de Tunç Çağı'ndan Roma Dönemi'ne uzanan seramik buluntular ve kaya anıtları belgelenmiş, 6 km kuzeydeki İstiklalbağı'nda ise Roma Dönemi mermer ocağı incelenmiştir. C Sektörü'nde de bir gözetleme kulesi tespit edilmiştir.

2010 sezonu daha kapsamlı çalışmalara sahne olmuştur. Sektör R'de açılan R1 açmasında buranın bir konut alanı olduğu anlaşılmıştır. Bu alanda ele geçen seramik parçaları Geç Demir Çağı'ndan Osmanlı Dönemi'ne kadar dağılım göstermiştir. Aynı sezonda Ballıhisar ve çevresinde geniş çaplı bir yüzey araştırması gerçekleştirilmiş, çok sayıda arkeolojik buluntu noktası kaydedilmiştir. Jeofizik çalışmalarla kentin savunma sistemi ve gözetleme kuleleri tespit edilmeye başlanmıştır. Tapınak alanı çevresindeki GPR verilerinden önemli bulgular elde edilememiştir. Kentin topoğrafyası üzerine detaylı çalışmalar yapılmış,

2011 sezonu özellikle Sektör S'deki kale kompleksinin araştırılmasına odaklanmıştır. Burada açılan iki açmadan ilkinde MS 3/4-6. yüzyıllara tarihlenen bir kule yapısı ortaya çıkarılmıştır. Bağlar mevkiinde Geç Roma/Erken Bizans dönemine ait depo yapıları belgelenmiş, Tekören'de ise özellikle Roma Dönemi'ne ait anıtsal yapı kalıntıları incelenmiştir. Aynı sezonda Gediközü'nde bir kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir.

2012 yılında kazı yapılmamış, sadece malzeme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. 2013 sezonu ise projenin son kazı sezonu olmuştur. Bu dönemde Sektör S'deki çalışmalar genişletilmiş, dört sondaj açılmıştır. Bunlardan en önemlisi, Geç Hellenistik

Dönem'e ait bir kremasyon mezarının bulunduğu birinci sondajdır. Sankuş ve Gediközü'nde kurtarma kazıları yapılmış, özellikle Sankuş'taki oda mezarda 100'den fazla bireye ait kemik ve MS 4-6. yüzyıllara tarihlenen seramik parçası bulunmuştur. F084 alanında yapılan yüzey araştırmasında bir Bizans kilisesi (Vita Sancti Theodori'de geçen Myriangeloi Kilisesi) tespit edilmiştir. Bu tespit GPR araştırmalarının belki de en önemli bulgusudur. Jeofizik çalışma sonuçlarına göre; 1080 m^2 alan kaplamakta, boyutları ise 42 m x 20 m (üç nefli bölüm genişliği)'dir. Ayrıca jeofizik çalışmalarla sur sisteminin devamı araştırılmıştır.

2014 yılı için kazı izni alınmış olmasına rağmen, üniversite yönetiminin kararıyla proje sonlandırılmıştır. Melbourne Üniversitesi dönemi kazıları, özellikle kent çevresinin sistematik araştırılması, nekropol alanlarının belgelenmesi, savunma sisteminin detaylı belgelenmesi ve yeni teknolojilerin yoğun kullanımı açısından önemli katkılar sağlamıştır. Kent ile çevre yerleşimlerin ilişkisi daha iyi anlaşılmış, kronoloji büyük ölçüde netleştirilmiştir. Ancak projenin erken sonlandırılması nedeniyle bazı alanların kazısı tamamlanamamış, planlanan çalışmalar yarım kalmış ve elde edilen verilerin bir kısmı tam olarak değerlendirilememiştir. 2024 yılında ise Eskişehir ETİ Arkeoloji Müzesi başkanlığında Pessinus çalışmaları yeniden başlamıştır.

2025 yılı itibarıyla kazı ve araştırmalar için yeni bir süreç başlayacaktır. Önceki paragrafta ele alınan araştırma süreçleri ve elde edilen bulgular son derece değerlidir. Bununla birlikte Pessinus henüz aydınlatılmayı bekleyen pek çok soru ve sorunla da karşı karşıyadır[33]. Tüm bunlardan bağımsız olarak, arkeolojik araştırma faaliyetleri henüz başlarken oluşturulan

[33] Bilimsel çalışmaların ve bunlardan elde edilecek sonuçların artarak devam etmesi planlanmaktadır. Ancak antik kentin üzerindeki köy yerleşimi söz konusu araştırma süreci için hâlen daha önemli bir engel olarak durmaktadır.

misyon ve vizyon ilerideki araştırmalar için önemli bir motivasyon kaynağı ve tarihe bir not olarak kalacaktır. Devam eden satırlar ilerleyen süreçte ulaşılması hedeflenen başlıca konuları ve önerileri kapsamlı bir şekilde ele almaktadır.

Misyon

1. Pessinus'un kültürel ve mimari mirasını korumak. Eski köy yerleşiminin dokusunu koruyarak antik yapıların köy yerleşimiyle organik bağını kurmak ve korumak, restore etmek, tanıtmak ve sunumunu yaparak gelecek kuşaklara aktarmak.
2. Jeofizik ve dijital modelleme teknikleriyle kentin tarihsel yapısını belgelemek, bunların sunumunu yapmak, sergiler ile sergi salonları meydana getirmek.
3. Yerel ve uluslararası iş birlikleriyle Pessinus'u akademik bir merkez hâline getirmek. Pessinus'ta çağdaş bir kazı kampının yanında bilimsel çalışmaların rahatlıkla sürdürülebileceği laboratuvarlar oluşturmak.

Vizyon

1. Pessinus'u dünya çapında bir kültürel miras alanı olarak tanıtmak.
2. Kentin yeniden canlandırılmasını sağlayacak uzun vadeli turizm stratejileri oluşturmak.
3. Öğrenci ve uzmanların katılımıyla eğitim odaklı kazı projeleri geliştirmek. Yüksel lisans ve doktora çalışmaları, bunların monografilerle taçlandırılması ile Phryg, Galat kültürü ve bölge üzerinde uzmanlaşacak bilim insanları yetiştirmek.

Bu aşamada, Pessinus'taki yenilenen arkeolojik faaliyetler için genel vizyon ve misyon açıkça tanımlanmış olsa da ayrıntılı ve ölçülebilir operasyonel hedeflerin oluşturulması süreci devam etmektedir. Disiplinler arası iş birliklerinin dinamik doğası, fonlama olanakları (bütçe) ve saha koşulları göz önüne

alındığında, 2025'te başlayacak ilk uygulama aşamalarında belirli ölçülebilir kilometre taşları ana hatlarıyla belirtilecek ve belirlenecektir.

Gelecek Çalışmalara Yönelik Öneriler

1. Disiplinler arası yaklaşımın güçlendirilmesi
2. Arkeoloji, mimarlık, jeoloji, epigrafi, antropoloji ve sanat tarihi gibi farklı disiplinlerin birlikte çalıştığı bir araştırma modeli benimsenmelidir.
3. Kentin topografik ve mimari yapısının daha iyi anlaşılabilmesi için coğrafi bilgi sistemleri (GIS) ve 3D modelleme gibi teknolojik araçlardan daha etkin şekilde faydalanılmalıdır.

1. Sürdürülebilir Koruma Stratejilerinin Geliştirilmesi

- Kazı ve restorasyon çalışmalarının yalnızca bilimsel amaçlarla değil, uzun vadeli koruma perspektifiyle yürütülmesi sağlanmalıdır.
- Koruma projeleri, yerel halkın ve ilgili devlet kurumlarının katılımıyla desteklenmeli, kazı alanının bilinçsiz tahribatının önlenmesi için halkı bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır.

2. Eğitim ve Akademik İş Birliklerinin Genişletilmesi

- Lisans, yüksek lisans ve doktora seviyelerinde öğrencilere yönelik arkeolojik araştırma ve kazı eğitimleri düzenlenmelidir. Bu eğitimler akademik çerçevede gerçekleştirilirken yerel halkı da bu sürece davet edip kültür varlıklarının bizler için öneminin vurgulanması gereklidir. Böylece bu meslek dışındaki kişilerin kafasındaki en önemli sorulardan birisi olan arkeologlar ne iş yapar veya neden yavaş kazar sorusu cevaplanabilir.

- Uluslararası akademik ağlarla iş birliği yapılarak Pessinus üzerine uzmanlaşan araştırmacılar yetiştirilmelidir. Bu sadece Türkiye'de değil, Pessinus'ta daha önce çalışan akademisyenlerin de katkılarıyla geliştirilmelidir. Böylece ülkemizin en uzun soluklu yabancı kazılarından biri olan Pessinus'un uluslararası kazı niteliğinin devam ettirilmesi sağlanmalıdır. Bilginin aktarımı için bu önemlidir.

3. Kültürel Mirasın Tanıtımı ve Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi

- Kentin tarihî dokusunun daha geniş kitlelere tanıtılabilmesi için dijital rehberler, sanal müzeler ve interaktif sergiler gibi çağdaş sunum teknikleri geliştirilmelidir.
- Bölgeye yönelik kültürel turizm faaliyetlerinin artırılması için yerel ve ulusal turizm otoriteleriyle ortak projeler yürütülmelidir.

4. Uluslararası Fon ve Destek Programlarının Değerlendirilmesi

- Avrupa Birliği, UNESCO ve diğer uluslararası kültürel miras koruma fonları aracılığıyla kazı ve restorasyon projelerine finansman sağlanmalıdır.
- Pessinus'un **UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne dâhil edilmesi** yönünde başvurular yapılmalı ve bu süreçte gerekli akademik ve idari adımlar atılmalıdır.

Sonuç

Bu çalışma, Pessinus kazılarının gelecekteki yönelimlerini belirlemek, bilimsel araştırmalara bir çerçeve sunmak ve sürdürülebilir koruma ve tanıtım stratejilerini şekillendirmek amacıyla hazırlanmıştır. Pessinus, hem antik dönemdeki dinî ve ticari önemi hem de günümüzde sahip olduğu arkeolojik potansiyeliyle, yalnızca Türkiye'nin değil, dünya arkeolojisinin de önemli odak noktalarından biri olmalıdır. Bu bağlamda,

kazıların disiplinler arası yöntemlerle yürütülmesi, çağdaş teknolojik araçlardan faydalanılarak belgeleme süreçlerinin iyileştirilmesi ve uluslararası iş birlikleriyle bilimsel kapasitenin artırılması büyük önem taşımaktadır.

Özellikle jeofizik araştırmalar, dijital modelleme teknikleri ve yapısal analizler, kentin arkeolojik dokusunun daha iyi anlaşılmasına olanak tanıyacak ve gelecekteki kazı planlamalarını yönlendirecektir. Bununla birlikte, kazı ve araştırma süreçlerinin yalnızca akademik bir çerçevede kalmaması, elde edilen verilerin yerel yönetimler, turizm sektörleri ve kültürel miras koruma kurumlarıyla paylaşılması gerektiği açıktır. Bu iş birliği, Pessinus'un yalnızca bir arkeolojik araştırma alanı olarak değil, aynı zamanda bölgesel kalkınmaya katkı sağlayan bir kültürel miras destinasyonu olarak yeniden konumlandırılmasını mümkün kılacaktır.

Sonuç olarak, Pessinus kazılarının sadece bilimsel kazılarla sınırlı kalmayıp bölgesel, akademik ve kültürel anlamda geniş çaplı bir vizyon ile yürütülmesi gerektiği açıktır. Geçmiş kazıların ortaya koyduğu bulgular ışığında, yeni dönemde uygulanacak stratejik planlama, bu antik kentin tarihî kimliğini ortaya çıkaracak ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayacaktır. Bilimsel, kültürel ve ekonomik boyutları içeren bütüncül bir yaklaşım sayesinde, Pessinus sadece bir arkeolojik alan değil, uluslararası bir akademik merkez ve kültürel miras odağı hâline gelmesi planlanmaktadır.

Kaynakça

Anderson, W. *et at.* 2019. "Ground Survey in Pessinus and Its Periphery: First Observation." *Pessinus and Its Regional Setting*, Vol. 2, Ed. G. R. Tsetskhladze, 131-170. Leuven: Peeters.

Claerhout, I. ve Devreker, J. 2008. *Pessinus: Ana Tanrıçanın Kutsal Kenti*. İstanbul: Homer Kitabevi.

Coşkun, A. 2016. "Attalos I and the Conquest of Pessinus. I. Pessinus 1 Reconsidered." *PHILIA 2*:53-62.

Coşkun, A. 2019. "The 'Temple State' of Phrygian Pessinus in the Context of Seleukid, Attalid, Galatian and Roman Hegemonial Politics (3rd–1st Centuries BC)." *Phrygia in Antiquity: From the Bronze Age to the Byzantine Period*, Ed. G. Tsetskhladze, 607-648. Leuven: Peeters.

Devreker, J. ve Vermeulen, F. 1995a. "Pessinus 1993: Preliminary Report."16. *Kazı Sonuçları Toplantısı* 2, 75-94.

Devreker, J. ve Vermeulen, F. 1995b. "Archaeological work at Pessinus in 1993." *Anatolia Antiqua 3*:113-24.

Devreker, J. ve Vermeulen, F. 1996. "The eighth excavation campaign in Pessinus." *Anatolia Antiqua 4*:81-97.

Devreker, J., et al. 1984. Les Fouilles De La Rijksuniversiteit Te Gent À Pessinonte 1967-1973. Brugge: De Tempel.

Devreker, J., *et al.* 2010. "Archaeological Excavations in Pessinus (Turkey): The 2008 Campaign." *Anatolia Antiqua 18*:141-156.

İznik, E. 2022. "Eskiçağda Orta Anadolu'da Bir Tapınak Kent: Pessinus (Ballıhisar)." *Anadolu'da Bir Çınar: Prof. Dr. M. Erol Altınsapan 60. Yaş Armağanı*, 235-244. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Krsmanovic, D. 2018. "The Excavations of Ghent University at Pessinus – a conspectus of the work by P. Lambrechts (1967-73) and J. Devreker (1986-2008)." *Pessinus and Its Regional Setting*, Ed. G. R. Tsetskhladze, 465-568. Leuven: Peeters.

Lambrechts, P. 1967. "Rapport Sur La Premiere Campagne De Fouilles A Pessinus (Août-Septembre 1967)." *Türk Arkeoloji Dergisi* 26:113-131.

Lambrechts, P. 1969. "De derde opgravingskampanje van de Gentse Universiteit te Pessinus (Turkije)." *De Brug* 13:268-280.

Lambrechts, P. 1970. "La Quatrieme Campagne De Fouilles A Pessinonte Turquie." *Türk Arkeoloji Dergisi* 31:133-142.

Lambrechts, P. 1973a. "Rapport Sur La Cinquième Campagne De Fouilles À Pessinonte." *Türk Arkeoloji Dergisi* 33:107-115.

Lambrechts, P. 1973b. "De zevende opgravingskampanje van de Gentse Universiteit te Pessinus." *De Brug* 17:301-12.

Lambrechts, P. 1974. "La 6e Campagne De Fouilles A Pessinonte (1972)." *Türk Arkeoloji Dergisi* 21.2:79-84.

Maranzana, P. 2024. "Pessinus of Phrygia Over the Ages: An Archaeological Reappraisal." *ANES 61*:623-644.

Mayer, E. 2018. "The Plateia of Pessinus", *Pessinus and Its Regional Setting* Vol. 1, Ed. G. R. Tsetskhladze, 373-378. Leuven: Peeters.

Pensabene, P. 2004. "Non stelle, ma il sole. Il contributo della planimetria e della decorazione architettonica alla definizione del santuario di Cibele a Pessinunte." *Archeologia Classica 55*:83–143.

Roller, L. 2018. "Pessinus and the Phrygian Mother: The Sanctuary and its Historical Context." *Pessinus and Its Regional Setting*, Vol. 1, Ed. G. R. Tsetskhladze, 77-97. Leuven: Peeters.

Roller, L. E. 1999. In Search for the Mother: The Cult of Anatolian Cybele. Berkeley.

Strab.: Strabon, Geographika.

Texier, C. F. M. 1862. Asie mineure: description géographique, histoire et archéologie des provinces et des villes de la Chersonnèse d'Asie. Paris.

Tsetskhladze, G. R. 2009. "Notes on Phrygian Pessinus." *Studies in Honour of Altan Çilingiroğlu. A Life Dedicated to Urartu on the Shores of the Upper Sea*, Ed. H. Sağlamtimu, 703-717. Istanbul: Ege Yayınları.

Tsetskhladze, G. R. 2013. Pessinus in Central Anatolia: New Investigations. *L'Anatolie des peuples, cités et cultures (IIe millénaire av. J.-C. - Ve siècle ap. J.-C.)*. Vol. II: Approches locales et régionales, Ed. G. Labarre – H. Bru, 41–80.

Tsetskhladze, G. R. *et al*. 2019a. Pessinus: 2013 Field Season Report. *Pessinus and Its Regional Setting,* Vol. 1, Ed. G. R. Tsetskhladze, 411-686. Leuven: Peeters.

Tsetskhladze, G. R. 2019b. "The Melbourne Project at Pessinus (2009-2013): An Overview." *Pessinus and Its Regional Setting*, Vol. 2, Ed. G. R. Tsetskhladze, 1-22. Leuven: Peeters.

Tsetskhladze, G. R. *et al.* (2011). "Pessinus, 2009." *32. Kazı Sonuçları Toplantısı 1*, 341-366.

Tsetskhladze, G. R. *et al.* 2012. "Pessinus 2010." *33. Kazı Sonuçları Toplantısı 1*, 103-146.

Tsetskhladze, G. R. *et al.* (2013). "Pessinus, 2011." *34. Kazı Sonuçları Toplantısı 3,* 253-276.

Tsetskhladze, G. R. *et al.* 2014. "Pessinus, 2013." *36. Kazı Sonuçları Toplantısı 1*, 73-122.

Verlinde, A. 2010. "Monumental Architecture in Hellenistic and Julio-Claudian Pessinus." *BABESCH* 85:111–139.

Verlinde, A. 2015a. "The Pessinuntine Sanctuary of the Mother of the Gods in light of the excavated Roman temple." *Latomus* 74.1:30-72.

Verlinde, A. 2015b. The Roman Sanctuary Site at Pessinus: From Phrygian to Byzantine Times. Leuven: Peeters.

Young, S. 2018. "Pessinus in the 2nd Century AD: A Monumental City with an Elusive City Plan." *Pessinus and Its Regional Setting, Vol. 1*, Ed. G. R. Tsetskhladze, 379-427. Leuven: Peeters.

Yurtsever, A. 2023. "Doric Capitals in Pessinus: A Brief Overview of Pessinus Architectural Activities." *Anadolu Araştırmaları* 2.29:95-115.